
Bir Müslüman İrkçılık ve Milliyetçilik'e Nasıl Bakmalı?

İlhan BİLİCİ*

Bekir Biçer, 2022, *Bir Müslüman İrkçılık ve Milliyetçilik'e Nasıl Bakmalı?*, Beyan Yayınları, 2. Baskı, s. 139, İstanbul – ISBN: 978-625-743223-8

Bir Müslüman İrkçılık ve Milliyetçilik'e Nasıl Bakmalı? başlığı ile Bekir Biçer tarafından kaleme alınan ve Beyan Yayınları tarafından 2022 yılında çıkarılan eserde ırkçılık ve milliyetçilik gibi günümüz popüler kavramları yakın markaja alınmaktadır. Bahse konu eser *Bir Müslüman Nasıl Bakmalı?* temalı kitap serisinin ikincisini oluşturmaktadır. Güncel, tartışmalı ve popüler kavramların İslami bir perspektifle ele alınmasına kaynaklık eden böylesi bir gayret anlam arayışındaki insanoğlunun duygu ve düşünce dünyasına ışık tutma ve yol arayışındaki bireylerin yolunu aydınlatma amacındadır. Modern çağda değişimin ve modernleşmenin küresel ölçekte hissedilir varlığı ve ağırlığı artarken yeni kavram ve konseptler insan yaşamına entegre olmaktadır. Ancak, onların anlamlandırılmasına ilişkin farklı yaklaşımların benimsendiğine şahit olunmaktadır. Bu noktada, bahse konu kitap serisi günümüzde üzerine en çok konuşulan, tartışılan ve belki de en az uzlaşılan konulara/kavramlara dair İslami referanslarla açıklamalar getirmektedir.

Yazar eserin “Giriş” kısmında çalışmanın konusunu oluşturan kavrama ilişkin sağlıklı analizlerin gerçekleştirilebilmesi adına öncelikle onun tarihsel gelişimine vurgu yapılması gerektiğini belirtmektedir. Bu doğrultuda, çalışma boyunca milliyetçiliğin “tarihsel süreç içinde nasıl doğduğunu, zaman içinde ne tür anlamlar kazandığını ve ne türden değişimler geçirdiğini” (s. 11) mercek altına almaktadır. Teorik tartışmaya açılan ilgili kavramın siyasal bir ideolojiye evrilmesi ve modern

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, bilici.ilhan61@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4085-7274

cumhuriyette ulus inşa sürecinde bir devlet ideolojisi olarak referans alınmasın Türklük, Araplık ve Kürtlük kavramları özelinde ne tür sonuçlara ya da sorunlara yol açtığı sorgulanmaktadır. Yazar, her toplumda olduğu gibi Müslüman bir toplumda da milliyetçilik gibi etki gücü yüksek bir ideolojinin yol açtığı görünür sonuçlar karşısında kayıtsız kalmayarak ırkçılık ve milliyetçilik gibi kavramlara nasıl bakılması gerektiğine ilişkin İslami bir perspektif önermektedir.

Yazar "Tarım Dönemi" temalı ilk bölümde bahse konu dönemi insanlığın ilk ve en büyük devrimi olarak nitelemektedir. Tarım dönemi, insanoğlunun yavaş yavaş yerleşik hayata geçtiği, üretim yapmaya başladığı, mekânsal olarak örgütlenmeye ve hayvanları evcilleştirmeye koyulduğu bir dönem olarak resmedilmektedir. Bu dönemde ayrıca Asya'yı etkisi altına almış Budizm, Konfüçyanizm ve Mecusilik gibi büyük dinler ortaya çıkmıştır. Akabinde ise tevhidi esas alan ilahi dinlerden Musevilik, Hıristiyanlık ve İslam doğarak binlerce yıllık dinin egemen olduğu bir toplumsal düzenin kurulmasına kaynaklık edilmiştir. Yazar eserin bu bölümünde insanların iç ve dış tehditlere karşı can ve mal güvenliğini sağlamak üzere yerel örgütlenmeyi elzem gördüklerini vurgulamaktadır. Bu örgütlenmeye kaynaklık eden temel faktörler olarak akrabalık, aşiret bağı, din duygusu, ortak çıkar ya da hemşerilik gibi unsurlara değinilmektedir. Ancak, burada yazar yukarıdaki unsurları bağlayıcı ve birleştirici olarak nitelerken oluşan birlikteliği asabiye kavramı özelinde ele almaktadır. Tarım toplumunda İbn Haldun'un asabiye kavramına referansla milliyetçiliğin doğuşuna kaynaklık edildiği belirtilirken yazara göre geçmişteki bazı beşerî münasebetler milliyetçilik bağlamında yorumlanmaması gerekmektedir çünkü "kavramlar dönemlere aittir ve zamanının ruhunu temsil eder" (s. 20) kaidesi sırrınca modern zamanın ürünü olan milliyetçiliğin "geçmişe şâmil" (s. 20) olunamayacağı ve asabiye'nin makro milliyetçilik olarak tanımlanamayacağı belirtilmektedir. Lakin, bunun doğrusunun nasıl olduğuna ya da olması gerektiğine ilişkin eserde herhangi bir yoruma yer verilmemektedir.

Eserin ikinci bölümünü "Sanayi Dönemi" oluşturmaktadır. Bu başlıkta yazar milliyetçilikle alakalı doğru bilinen bazı yanlışları gözler önüne sermektedir. Türkiye'de milliyetçiliğin sadece Fransız İhtilali'nin bir sonucu olduğu şeklindeki düşünce bu hususa örnek olarak verilebilir. Yazara göre Fransız İhtilali Sanayi Devrimi'nin bir sonucudur. Doğal olarak bu sonuç milliyetçilik gibi bir ideolojik formasyonun inşasına kaynaklık etmiştir. Başka bir ifadeyle, Fransa'nın sanayileşme sürecini tecrübe etmesi milliyetçiliğin güçlü ve hâkim bir şekilde ortaya çıkmasına yol açmıştır. Yazar bu bölümde 18. yüzyıldan başlayarak Sanayi Devrimi'ne ışık tutmaktadır. Refah seviyesi yavaş yavaş

yükselmeye başlayan Avrupa kıtasının göç ve kentleşme gibi yeni sorunlarla karşı karşıya kalmaya başlaması ve yeni hammadde kaynaklarını temin etmek üzere sömürgeci yani emperyalizm düşüncesini benimsemesi noktasında tarihsel bir analiz gerçekleştirilmektedir. Bu süreçte ayrıcalıklarla donatılan asiller ve rahiplere karşı yeni bir sınıf olarak ortaya çıkan burjuvazinin hak arayışına değinilmesi milliyetçiliğin gelişimine farklı bir boyut katmaktadır.

Eserde Fransız İhtilali'ne münferit bir başlık ayrılmıştır. İhtilal sonrası kurulan cumhuriyeti korumak üzere hazırlanan anayasanın temel dayanağı olan "millet egemenliği" (s. 28) milliyetçilik ideolojisine kaynaklık etmektedir. Bu düşünce ve tarihsel gelişim aynı zamanda "Fransa Fransızlara aittir ve Fransızlar tarafından yönetilir" (s. 29) söylemine dönüşerek siyasal örgütlenmenin milli devlet formunda örgütlenmesine yol açmıştır. Böylelikle milliyetçilik yavaş yavaş vatan, millet, devlet gibi kavramlarla ilişkili hale gelerek kapsamını genişletmeye başlamıştır. Yazar bu bölümde de milliyetçiliğe dair doğru bilinen bir yanlışı daha düzeltme eğilimi içerisinde bulunmaktadır. Bahse konu yanlışı, milliyetçiliğin yayılmasında Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin oynadığı rol şeklinde dile getirilmektedir. Soyut milli değerlerin başka bir toplum tarafından benimsenmesi ya da başka bir topluma aktarılması Beyanname aracılığıyla gerçekleşmesinden ziyade daha çok Fransa'nın dönemselliğiyle alakalıdır çünkü Fransa bu dönem hem demografik hem de iktisadi anlamda Avrupa'nın en kalabalık ve varlıklı ülkesi konumundadır.

Yazar bir sonraki konu başlığını "Milliyetçilik Nedir?" sorusuna cevap aramaya ayırmaktadır. İlk olarak kavrama dair etimolojik çözümlenmeler gerçekleştirilmektedir. Ancak, ilgili soruyu cevaplandırmanın ve kavrama dair kabul edilebilir bir tanımlamanın gerçekleştirilmesinin zor bir mesele olduğu vurgulanmaktadır. Yazara göre milliyetçiliğin "faydalı veya zararlı oluşu, yapıcılığı veya yıkıcılığı, toplumsal gerçekliği veya yapaylığı" (s. 36) tartışmalı bir mesele olarak kavramın tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Yazar bu bölümde, her ne kadar ilgili soruya cevap aramaya çalışmış ise de bahse konu kavrama dair özgün bir yorum getirmemektedir. Daha çok yetersiz bulunan tanımlara dair değerlendirmeler kaleme alınmaktadır.

Eserin sonraki bölümlerinde kavramsal çerçeve ve tarihsel gelişim nihayete erdirip milliyetçiliğin İslam coğrafyası üzerindeki etkisi ele alınmaya çalışılmaktadır. Milliyetçi akımların özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nu "nasıl etkilediğini, olumlu olumsuz tesirlerini, Müslümanlar arasında nasıl bir anlam kazandığını örneklerle" (s. 40) açıklanmaya çalışılmaktadır. Bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğu 19. yüzyılda milliyetçi akımlara

maruz kalmıştır. Türk, Arap, Kürt, Çerkez, Arnavut gibi oldukça farklı dil, din ve etnik grupların bir arada yaşadığı coğrafyanın birlikteliğinin muhafaza edilmesi ve koca imparatorluğun dağılmasının önlenmesi adına dönemin Osmanlı aydınlarının başvurduğu ilk çare *Osmanlıcılık* olmuştur. Aynı zamanda İttihad-ı Anâsır ya da Panosmanizm de denilen Osmanlıcılık fikri farklı niteliklere sahip “tebaayı Osmanlı adı altında bir millet haline getirme ve vatandaşlık esası üzerinden bir Osmanlı milleti oluşturma fikridir” (s. 45). Eserde bu düşünce Osmanlı İmparatorluğu’nda milliyetçiliğin ilk tezahürü olarak yansımaktadır. Ancak gelinen noktada Osmanlıcılığın başarısızlığı vurgulanarak dozunu gittikçe artıran milliyetçi dalga karşısında Osmanlı aydını İslamcılığı yeni bir reçete olarak sunmaktadır. Dağılmaya yüz tutan imparatorluğu “Müslümanlara dayalı olarak korumak ve kurtarmak” (s. 50) amacıyla halifelik esas alınarak siyasal bir güç şeklinde formüle edilmiştir. Bu formülasyon İslamcılığın fikir hareketi olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır. Yazara göre İslamcılık Osmanlıcılığa nazaran daha etkili olmuştur çünkü İslamcılık Batı emperyalizmine karşı daha etkili bir silah olarak kullanılmış, alim ve aydının yetiştirilmesine kaynaklı etmiş ve nihayetinde İslam coğrafyasında İslami hareketlerin uyanışına ve yaygınlaşmasına kaynaklık etmiştir. Böylelikle imparatorluğun dağılması gecikmiştir. Lakin, nihayetinde İslamcılık da alternatif bir milliyetçilik yorumu olarak ele alınabilmektedir.

“Ümmetçilikten Milliyetçiliğe” başlıklı bölümde yazar, Türk milliyetçiliğini bilimsel eserleriyle ele alan ve ideolojinin teorik kökenlerini inşa eden kuramcılara yer vermektedir. Bunlar arasında Joseph de Guidnes, Arthur Lumley Davids, Azerbaycanlı Ahundzâde Mirza Fethi Ali, Macar asıllı Konstanty Polklozic-Borzecki, Ali Suâvi, Buharalı Şeyh Süleyman Efendi, Türk milliyetçiliğinin öncüsü ve kurucusu Gaspıralı İsmâil Bey, Vilhelm Thomsen ve Yusuf Akçura gibi isimler yer almaktadır. Yazar ayrıca Türk milliyetçiliğinin inşasına kaynaklık eden çeşitli kurumsal yapılara da atıf yapmaktadır. Bunlar arasında Türk milliyetçiliğini esas alan Türk Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti ve onun yayın organı Türk Yurdu ile Türk Ocağı kurulmuştur. Yazar 1912’li yıllara gelindiğinde Türk Milliyetçiliğinin önemli bir gelişim sergilediğine işaret etmektedir. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu Balkan savaşları karşısında ağır bir yenilgi alarak milliyetçiliğin gençler arasında büyük bir popülerlik elde etmesine yol açmıştır. Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin gibi aydınların öncülüğünde Türkçülük “sosyolojik, ekonomik, kültürel tezleri olan, yaygın basın desteğine sahip, iktidar partisi tarafından içselleştirilen bir ideoloji haline gelmiş[tir]” (s. 67). Dolayısıyla Türkçülük geçmişin kültürel birikimi üzerine inşa edilerek 1910’lu yıllarda siyasal bir ideoloji olarak ortaya çıkmıştır.

Ancak, eserde Türkçülüğün ya da Türk milliyetçiliğinin tarihsel ve kuramsal gelişimi Türkçülük açısından bir yol ayrımına varmaktadır. İttihat ve Terakki iktidarının benimsediği bu ideolojik eğilim nihayetinde Arap ve Kürt milliyetçiliğinin ayrılıkçı kisveye bürünmesine yol açmıştır. Başka bir ifadeyle, Arap ve Kürt milliyetçiliği İttihatçıların benimsediği Türkçü politikaya bir tepki hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Yazar iddiasını biraz daha ileriye götürerek günümüz “Kürt sorunu olarak bilinen sonunun kökenleri İttihatçılar döneminde aranmalıdır” (s. 69) şeklinde önemli ve iddialı bir değerlendirmede bulunmaktadır.

“Türkiye Cumhuriyeti ve Türkçülük” bölümü ile yazar modern cumhuriyetin kurulmasına öncülük eden kadroların Türk milliyetçisi olduklarını fakat aynı değerlendirmenin toplumsal taban açısından karşılık bulmadığını vurgulamaktadır. Milliyetçilik bu dönemde daha çok aydın ve bürokratlar tarafından benimsenen laik bir ideoloji olarak formüle edilmiştir. Yazara göre bir aydın ideolojisi olarak Türk milliyetçiliği zamanla farklı din ve mezhep temsilcilerinin yok sayılmasına ve ötekileştirilmesine yol açmıştır. Eserde bir nevi “jakoben” (s. 126) düşünce esas alınarak halkın zorla laikleştirilmesi ve devlet eliyle Türkleştirme politikasına maruz bırakılması Türk milliyetçiliğinin yakın dönemdeki anlamı ya da gelişimi açısından vurgulanmaya değer görülmektedir. Ancak, şunu belirtmek gerekir ki yazar İslam ve Osmanlı coğrafyasından başlayarak modern cumhuriyete kadar milliyetçiliğin tarihsel gelişimine geniş yer vermesi eseri amacının dışına taşımıştır.

Eserin son bölümü “Sonuç: Bir Müslüman, İrkçılığa ve Milliyetçiliğe Nasıl Bakmalı?” sorusu ile nihayetlendirilmektedir. Yazar bu bölümde 21. yüzyılın ilk çeyreğinde İslam coğrafyasının “mezhep taassubu, kabilecilik, ırkçılık” (s. 130) gibi unsurların etkisinde kalarak birlik ve beraberliğin tehdit edildiğini vurgulayarak özeleştiriyi yapmaktadır. Bu noktada Müslüman toplumların milliyetçilik kavramına yükledikleri anlamların diğer Müslüman toplumların dışlanmasına yol açtığı vurgulanmaktadır. Kürtlerin yoğunlukta yaşadığı Irak, İran ve Suriye’de durumun bundan ibaret olduğu ve nihayetinde Kürt sorunu özeleinde terör sorununun ortaya çıktığını ve bu vesileyle ilgili toplumların dış müdahalelere açık hale gelebildikleri belirtilmektedir. Yazar beşerî münasebetlerde *ayet* – Tîn, 95/4; Nisâ, 4/1; Hucurât, 49/13; Hucurât 49- ve *hadis*lere atıf yaparak dozu artırılmış milliyetçilik olarak ırkçılığın *ötekine* karşı konumlanmış bir strateji olarak referans alınmaması gerektiğinin İslam inanç ve esansları açısından kabul edilebilir olmadığı vurgulanmaktadır. Bunun nedeni ise İslam’ın insanları ötekileştiren ve onları kategorik kisvelere büründüren milliyetçiliği “cahiliye asabiyesi” (s. 135) olarak nitelendirmesi şeklinde ifade edilmektedir.